

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ: ДОСВІД США

Статтю присвячено аналізу стратегій формування соціально безпечного освітнього середовища в контексті реформування загальноосвітньої школи в США.

Ключові слова: загальноосвітня школа США, сприятливе навчально-виховне середовище, соціально безпечне навчальне середовище, реформування, шкільне насильство, організаційно-педагогічні засади, запобігання та подолання насильства.

Постановка проблеми. Однією із глобальних тенденцій, що особливо проявляється в останні роки, стало масове прагнення населення до отримання якісних освітніх послуг в умовах соціально безпечного і сприятливого навчально-виховного середовища. Частка випускників загальноосвітніх закладів, що претендують на вступ до ВНЗ, зокрема й зарубіжних, значно зросла, порівняно з кінцем минулого сторіччя. Це свідчить про необхідність корінних змін як соціальної, так і психологічної атмосфери освітнього середовища як системи ключових факторів, що визначають освіту і розвиток дитини. Одним із стратегічних завдань реформування вітчизняної освіти у напрямі підготовки та виховання соціально відповідальної учнівської молоді є осмислення зарубіжного досвіду вирішення актуальних соціальних проблем в освіті.

Важливе загальнонаукове значення для висвітлення пріоритетних напрямів і тенденцій розвитку американської школи в контексті реформування освіти мають праці З. Малькової [2], Б. Кіппера [5], Р. Уатсона [11] та ін.

Мета статті – проаналізувати стратегії формування соціально безпечного освітнього середовища в контексті реформування загальноосвітньої школи в США.

Результати теоретичного аналізу. Сприятливе навчально-виховне середовище – середовище, у якому взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу має своїм результатом духовне, інтелектуальне, моральне, естетичне, фізичне взаємозбагачення, яке сприяє розвитку творчого потенціалу, соціальної самореалізації особистості і формує готовність до її самовдосконалення. Ключовим чинником формування соціально безпечного навчального середовища є сприятливий психологічний клімат освітнього закладу, що сприяє продуктивній діяльності і всебічному розвитку учнівської молоді на засадах гуманної безконфліктної взаємодії.

Проблема активізації таких негативних явищ серед учнівської молоді як насильство, кібертретирування, сексуальна розбещеність стала предметом стурбованості й посиленої уваги широких кіл громадськості, освітян, батьків у більшості країн світу. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є вивчення вже наявного досвіду політики розвинутих країн, спрямованої на реалізацію стратегії створення соціально безпечного, вільного від насильства та інших негативних явищ навчального середовища. Найбільші успіхи в реалізації зазначеної стратегії досягнуті в США.

На основі історико-хронологічного аналізу нормативно-правової бази, наукових розвідок теоретика освітніх змін Е. Кризі ми вважаємо можливим виокремлення трьох етапів розвитку державної політики запобігання та подолання насильства як в американському суспільстві в

цілому, так і в закладах освіти зокрема [9, с.402]. Представимо характеристики етапів у вигляді таблиці (табл. 1).

Далі з'ясуємо більш докладно особливості кожного з етапів становлення державної політики запобігання та подолання насильства в США.

Мобілізаційно-антисегрегаційний етап. Протягом 1960-х – 1970-х років розвиток освіти США характеризується прагненням покращити якість освіти в бідних громадах, початком антисегрегаційного руху [4, с.11–39]. Найбільш важливими законодавчими ініціативами цього періоду стали: "Акт про громадянські права" (1964 р.), "Акт про початкову та середню освіту" (1965 р.) [9, с.400]. Перший розділ Закону "Про початкову та середню освіту" (Title I) спрямований на забезпечення соціальної справедливості в освіті дітей з бідних сімей. Політика уряду президента Л. Джонсона, що увійшла в історію як ініціатива "Нового курсу" або "Ера боротьби з бідністю", спиралася на принцип вільного доступу громадян до освіти, зокрема з бідних округів, тобто була націлена на вирівнювання освітніх шансів.

Аналіз динаміки становлення правового поля у сфері запобігання та подолання молодіжної злочинності у США свідчить про те, що воно розвивається від визначення загальних концептуальних засад до розроблення й упровадження цілісної системи засобів, спрямованих на захист прав неповнолітніх. Зазначена теза підтверджується низкою нормативних документів державного рівня, спрямованих у першу чергу на подолання насильства та інших негативних явищ серед учнівської молоді. Прийняття законів "Про контроль рівня озброєності населення" ("Gun Control Act", 1968 р.), "Про навчання протидії наркоманії" ("Drug Abuse Education Act", 1970 р.), "Про розвиток ювенальної юстиції та профілактику злочинності серед неповнолітніх" ("Juvenile Justice and Delinquency Prevention Act", 1974 р.) означало активізацію роботи з формування державної правової політики в США у досліджуваній сфері [9, с.400].

Таблиця 1

Етапи становлення державної політики запобігання та подолання негативних явищ в освіті

Назва, хронологічні межі етапу	Характеристика та зміст етапу
I етап – мобілізаційно-антисегрегаційний (друга половина 60-х років – початок 70-х років ХХ ст.)	Для даного етапу характерне усвідомлення суспільством зростаючої небезпеки насильства для американського суспільства, мобілізація зусиль усіх зацікавлених сторін для вирішення проблеми шкільного насильства. Для даного етапу характерне створення законодавчої бази для формування державної політики протидії насильству щодо дітей, боротьба з расовою сегрегацією та дискримінацією в школі.
II етап – інституційно-інтеграційний (середина 70-х років – 80-ті роки ХХ ст.)	Особливостями етапу є: 1) формування системи державних відомств і дослідницьких інститутів, місією яких стало вирішення проблеми запобігання та подолання насильства; 2) інтеграція зусиль, взаємодія державних установ, бізнес-структур та громадських організацій у профілактиці насильства серед учнівської молоді; 3) розроблення цілісної, комплексної системи

	законодавчо-нормативного та наукового забезпечення протистояння насильству в американському суспільстві та школі.
III етап – пріоритетно-превентивний (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.)	Зміст етапу полягає у перетворенні політики запобігання насильству в шкільному середовищі на один з пріоритетних напрямів стратегії реформування загальноосвітньої школи. На цьому етапі здійснюється інституціалізація широкого кола громадських ініціатив профілактичного спрямування (утворення центрів профілактики в кожному шкільному окрузі).

Законодавчий акт "Про контроль рівня озброєності населення" було ініційовано Федеральним бюро розслідувань злочинів (FBI) та Міністерством юстиції США з метою запобігання насильства в закладах освіти та поширення озброєних нападів, протидії злочинним угрупованням (гангстерство) [3]. Саме в цьому законі вперше визначено зміст "Ініціативи безпечної школи" ("Safe School Initiative"), окреслено мету, завдання, принципи правової освіти в навчальних закладах. Результатом реалізації такої ініціативи на початку 70-х років XX ст. у зв'язку з активізацією насильства в закладах освіти було впровадження радикальних реактивних заходів протидії негативним явищам за підтримки Служби безпеки та Міністерства освіти США. Ці радикальні ініціативи передбачали низку заходів, спрямованих на створення в школах безпечного середовища, зокрема таких: 1) організацію шкільних комітетів безпеки (The Threat Assessment Team), а саме – залучення офіцерів поліції з метою охорони, створення безпечних умов у кампусі школи; 2) арешти учнів з подальшим перевихованням у закладах пенітенціарної освіти; 3) застосування металевих детекторів при вході у шкільний кампус з метою обшуку учнів та персоналу шкіл на наявність вогнепальної зброї; 4) застосування "політики нульової толерантності" до учнів, схильних до насильства, злочинності та наркотизації (відрахування, переведення до альтернативних закладів освіти) [11, с.147].

Другий етап розвитку державної політики запобігання та подолання насильства серед учнівської молоді ми визначаємо як *інституційно-інтеграційний*. Середина 70-тих років – 80-ті роки XX ст. позначилися подальшою активізацією федеральної соціальної та освітньої політики, представленої освітніми та соціально-правовими ініціативами. Аналіз численних досліджень з теорії та практики освітніх реформ 80-х років XX ст. свідчить про те, що одним з найбільш значущих процесів, який суттєво вплинув на способи організації федеральної та регіональної освітньої політики США у досліджуваному аспекті, стала в цей період реструктуризація управління освітньої галузі, а саме централізаційно-децентралізаційні реформи, пов'язані з активізацією вимог до створення нового навчального середовища, вільного від насильства та наркотиків [7, с.124].

Реформування муніципальних шкіл у 80-ті роки XX ст. мало на меті підвищення якості освітніх послуг. З перетворенням розвитку освіти на стратегічний національний пріоритет країна активізувала свої зусилля щодо визначення стандартів змісту освіти та контролю якості її результатів. У 1981 р. Міністр освіти Т. Белл очолив Національну комісію з питань якості та безпеки освіти, створену з метою перевірки стану шкільництва. Характеризуючи стан освітньої системи як вкрай незадовільний, комісія звернулася до народу з доповіддю "Нація у небезпеці" (1983 р.), у якій акцентувала увагу на реальній загрозі загострення глобальної конкуренції, зростаючій хвилі

посередності та малограмотності американців. Нова ідеологія освітніх реформ уперше була сформульована саме в цьому документі – "Нація у небезпеці" (1983 р.) [10; 6, с. 65]. Документ став історичним кроком на довгому шляху до покращення шкільництва в США шляхом об'єднання загальнонаціональних зусиль. Доповідь привернула увагу суспільства до актуальних проблем освіти, що хвилювали більшість американських громадян, а саме: гарантування безпеки в школах, служіння суспільству (громадянськість, патріотизм), виховання високоморальної особистості тощо. Виявлення недоліків освітньої політики та визначення шляхів їх подолання мало важливе значення для формування нового освітньо-політичного курсу превентивного спрямування.

Починаючи з кінця 70-х років ХХ ст., превентивна політика США розвивається від визнання концептуальних засад до орієнтації на розроблення й реалізацію конкретних комплексних, системних засобів, спрямованих на особистісний розвиток дитини. Еволюція превентивної політики США знайшла своє відображення в таких законодавчих ініціативах 80-х років ХХ ст.: 1) закон "Про вдосконалення освіти шляхом розвитку соціального партнерства" ("Education Partnership and Improvement Act", 1981 р.); 2) закон "Школи і громади, вільні від наркотиків" ("Drug free schools and Community Act", 1989 р.); 3) закон "Безпечні й вільні від наркотиків школи та громади" ("The Safe and Drug Free Schools and Community Act", 1989 р.), перша редакція; 4) закон "Про ефективне навчання і розвиток дитинства" ("Childhood Education and Development Act", 1989 р.) [9, с. 400].

Далі схарактеризуємо процес формування превентивної політики США у 80-ті роки ХХ ст. Значну увагу проблемі безпеки в американському суспільстві приділяв Президент США Р. Рейган (1981 – 1988 рр.). Основними напрямками нормотворчої діяльності адміністрації Р. Рейгана щодо подолання насильства та злочинності були такі: контроль та протидія злочинності; запобігання наркотизації; запобігання статевим девіаціям і розбещенню серед неповнолітніх; моральне виховання; формування сильного характеру, громадянськості в американців; боротьба з расовою сегрегацією; розвиток партнерства закладів освіти з державними та громадськими організаціями у профілактиці негативних явищ серед учнівської молоді [4].

Аналізуючи другий етап, важливо відзначити ініціативу Президента Р. Рейгана щодо консолідації усіх гілок влади, соціальних інститутів, громадського сектору у вирішенні проблеми насильства в системі шкільної освіти, сформульовану в Законі "Про партнерство з метою вдосконалення освіти" ("Education Consolidation and Improvement Act", 1981 р.). Так, 1983 – 1984 навчальний рік відповідно до Наказу Президента США Р. Рейгана, було проголошено Роком партнерства в освіті, у межах якого представлено низку перспективних проектів партнерської співпраці з метою розбудови школи як відкритої соціальної системи: 1) програма відомчо-шкільного партнерства (School Board / School Program); 2) партнерство задля залучення родини в освітній процес (Partnership for Family Involvement in Education – PFIE); 3) партнерство Бюро громадських служб з освітніми закладами (Partnership for Community Services Bureau Involvement in Education – PCSBE) [8, с.32]. Необхідно зауважити, що у зв'язку з активізацією шкільного насильства, першочерговим завданням уряду було визначено саме організацію соціально безпечних умов для навчання як на території кампусу школи, пришкольній території, так і в навчальних округах у цілому. Тому на думку президента Національної освітньої асоціації (NEA) Р. Вівера реактивні стратегії, зокрема політика нульової толерантності, створення комітетів безпеки, залучення офіцерів поліції для навчання неповнолітніх, проекти співпраці поліції, школи та батьків, у 80-ті – 90-ті роки ХХ ст. вважалися найбільш ефективними стратегіями подолання шкільного насильства [5].

Протягом третього –*пріоритетно-превентивного етапу* (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) розвитку державної політики запобігання та подолання насильства в загальноосвітніх школах США законодавче регулювання здійснювалось як через федеральні освітні ініціативи, спеціальні законодавчі акти, так і в межах комплексних реформаційних програм. Федеральні освітні ініціативи даного періоду представлені в законі "Освіта в Америці: цілі 2000" ("Educate America Act: Goals 2000", 1991), у якому одним із шести стратегічних напрямів розвитку освіти стало формування у школах атмосфери дисципліни та порядку, без якої навчальний процес є неможливим [1]. Моральне виховання було визнано одним із першочергових завдань школи. Цю стратегію було прийнято як закон про національні освітні цілі та доповнено ще двома стратегічними напрямами, що стосувалися удосконалення педагогічної освіти та залучення батьків до навчально-виховного процесу. Кожен шкільний округ повинен був розробити у межах національних цілей власні стратегічні завдання з урахуванням місцевих умов та проблем [2, с. 102–110]. Головними завданнями освіти було визначено відродження здорових американських цінностей, виховання гуманних високоморальних громадян, залучення громадськості в цей процес. У межах зазначеної стратегії було передбачено забезпечити фінансову допомогу уряду на підтримку успішних шкіл, стажування шкільних лідерів та вчителів, президентські премії за досягнення в освіті для створення 353 інноваційних шкіл.

Під час правління Президента Дж. Буша (1988 – 1993 рр.) у зв'язку з високим рівнем злочинності в американському шкільництві урядом було представлено такі спеціалізовані законодавчі ініціативи: закон "Про контроль за злочинністю" (1990 р.) ("Crime Control Act", 1990 р.) та закон "Вільні від зброї шкільні території" (1990 р.) ("Gun-free schools zones Act", 1990 р.) [9].

Значущим кроком у напрямі розбудови ефективної політики, спрямованої на подолання насильства в загальноосвітніх закладах, став закон "Вільні від зброї шкільні території" (1990 р.). Основними шляхами розв'язання проблеми насильства в законодавчому акті визнано реактивні стратегії, а саме: впровадження політики нульової толерантності та сертифікованих програм навчання учнів відповідальній поведінці за участю спеціально підготовлених шкільних поліцейських (school resource officers) [5]. Законодавчий акт "Вільні від зброї шкільні території" стимулював створення національної асоціації шкільних поліцейських (The National Association of School Resource Officers) з метою посилення співпраці поліції зі школами в запобіганні та подоланні дисциплінарних порушень і насильства серед учнів загальноосвітніх шкіл. Урядом фінансувались освітньо-профілактичні програми "D.A.R.E.", "G.R.E.A.T" як обов'язковий компонент превентивної освіти. З 1991 р. більше 7000 офіцерів відділу роботи з громадськістю було сертифіковано як "інструкторів з навчальної програми "G.R.E.A.T." (www.great-online.org), близько 4 млн. учнів середньої ланки надані сертифікати випускників названої вище програми.

Наступним кроком у розвитку нормативно-правової бази державної превентивної політики США стало підписання низки законів Президентом США Б.Клінтоном протягом дії його адміністрації (1993 – 2001 рр.). За ініціативи Б. Клінтона було прийнято такі законодавчі акти: закон Брейді "Про обмеження володіння ручною вогнепальною зброєю" ("Brady Handgun Violence Prevention Act", 1993 р.), згідно з яким необхідна обов'язкова реєстрація вогнепальної зброї та її збереження в недоступних для дітей місцях;"Безпечні й вільні від наркотиків школи і громади" ("The Safe and Drug Free Schools and Community Act", 1994 р.). Цей документ визначив заходи загальнодержавного масштабу, що вимагають першочергової реалізації та підтримки формування здорового способу життя, запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі, залучення молоді до активної громадської діяльності [9, с.402].

Особливістю превентивної політики США на початку XXI ст. є її вихід на якісно новий рівень, про що свідчить низка законів, підписаних Президентом Дж. Бушем-молодшим (2001 – 2009 рр.). Закони передбачали активізацію зусиль уряду щодо створення сприятливих передумов для життєвого самовизначення молоді. За правління Дж. Буша-молодшого представлено такі реформаційні ініціативи: 1) закон "Про безпеку та запобігання насильству серед учнівської молоді" (2000 р.) у новій редакції, де акцентується увага на запобіганні третируванню, кібер-третируванню у шкільному середовищі ("The more perfect Anti Bullying Law") у ряді штатів, зокрема у Вашингтоні ("The Washington State Anti Bullying Law"), Східній Вірджинії ("The West Virginia Anti Bullying Law"), Флориді ("The Florida State Anti Bullying Law"). Пріоритетом було визначено впровадження проєктивних стратегій запобігання та подолання шкільного насильства шляхом розвитку співробітництва всіх суб'єктів педагогічного процесу, оскільки такі стратегії забезпечуватимуть стійкі поведінкові зміни в довготривалій перспективі; 2) закон "Жодної невстигаючої дитини" (2001 р.) ("No Child Left Behind – NCLB", 2001 р.) передбачав посилення відповідальності шкіл і навчальних округів за результати її діяльності, залучення батьків до навчально-виховного процесу, закриття неефективних шкіл, винагороди школам, де є зменшення дисциплінарних порушень та спостерігається тенденція до підвищення успішності учнів, соціальна активність шкіл; створення безпеки у школах і впровадження освітньо-профілактичних програм запобігання та подолання насильства, тероризму, наркоманії тощо. Відбулося розширення мережі філіалів Національного центру "Батьки як учителі" (Parents as Teachers National Center – PAT) з метою залучення батьків та громади до навчально-виховної діяльності. На відміну від попередніх освітніх законів федеральною ініціативою NCLB передбачалася більша гнучкість у використанні штатами та навчальними округами федеральних грантів [9].

Ми вважаємо за доцільне схарактеризувати законодавчі акти й більш пізнього періоду з метою надання нашій розвідці логічної завершеності. На етапі правління діючого Президента США Б.Обами протягом 2009 – 2012 рр. державна політика в галузі освіти спрямована на забезпечення здоров'я учнів у всіх його складових: фізичній, духовній, соціальній. Це здійснюється через валеологізацію змісту освіти загальноосвітніх навчальних закладів, оптимізацію режиму навчально-виховного процесу, створення сприятливого життєвого простору для всіх учасників навчального процесу.

Нормативна база, що визначає основні вимоги, принципи та напрями формування здорового способу життя учнівської молоді, охоплює закони, постанови, комплексні національні та регіональні програми. Серед останніх документів у галузі освітньо-превентивної політики виокремлюють ініціативу Міністра освіти А. Дункана (2009 р.) "Досконалі державні школи для кожного учня до 2020 року" ("Great Public Schools for Every student by 2020", 2009 р.), у якій сформульовано звернення до федерального уряду щодо важливості реалізації завдання поглибленої трансформації школи у більш ефективне навчальне середовище в кожному регіоні [3, с.162; 12]. Реалізація цього завдання здійснюється шляхом упровадження програм розвитку високої мотивації учнів до самонавчання і самодисципліни, підвищення соціальної компетентності молоді, модернізації професійної підготовки та підтримки вчителів. З ініціативи Міністра освіти А.Дункана розроблено і прийнято законодавчий акт "Здоров'я молоді, 2009 р." ("Health Youth Act of 2009"), головними рекомендаціями якого стало приділення більшої уваги програмам сексуальної просвіти, впровадженню з 7 класу загальноосвітньої школи програми запобігання сексуальній агресії з метою навчання неповнолітніх безпечній поведінці. Цими документами було визначено головну мету національної освіти на початку XXI ст. – створення сприятливих умов для особистого розвитку та самореалізації кожного учня. Одним із шляхів досягнення цієї мети є

навчання дитини відповідальному ставленню до здоров'я, безконфліктному спілкуванню, формування здорового способу життя.

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження основних етапів розвитку державної політики США щодо розв'язання проблеми активізації насильства в школі нами проаналізовані проєктивні, реактивні та комплексні стратегії, серед яких пріоритет надано проєктивним і комплексним.

Використані джерела

1. Америка 2000 – освітня стратегія // Освіта. – 2001. – № 12. – С. 2–3.
2. Малькова З.А. Тридцять лет спустя. Американская школа – 96: в свете доклада американского правительства "Нация в опасности : необходимость реформ" / З.А. Малькова // Педагогика. – 1996. – № 5. – С. 102–110.
3. Чернякова А.В. Педагогічні стратегії запобігання та подолання насильства в школах: досвід США: [навчально-методичний посібник] / А.В. Чернякова. – Суми : Видавництво Вінниченко М. Д., 2010. – 240 с.
4. Hill P. The federal role in education / P. Hill. – Washington, D.C.: The Brookings Institution Press, 2000. – P. 11–39.
5. Kipper B. Law Enforcement Role in Addressing School Violence / B. Kipper // Police Chief. – 1996. – № 63. – P. 26–29.
6. NCEE (National Commission for Excellence in Education). A Nation at risk: The imperative for educational reform: A Report to the Nation and the Secretary of Education. U.S. National Commission for Excellence in Education. – Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1983. – 234 p.
7. OECD: Decentralization for educational building management: The impact of recent reforms. – Paris: OECD, 1992. – 124 p.
8. Partnerships in Action. Building Partnerships for Quality Education in Rural America – Department of Education. – Washington, D.C., 1984. – 200 p.
9. The cyclopedic education dictionary / C. Spafford, Aug. Pesee, G. Grosser. –Delmar Publishers, 1998. – 414 p.
10. Tillman L. A. Nation at Risk [Electronic resource] / L. Tillman // Encyclopedia of Educational Leadership and Administration. – SAGE Publications. – 2006. – URL : http://www.sage-reference.com/edleadership/Article_n388.html.
11. Watson R. School as a Safe Haven / R. Watson. – Westport: Greenwood Publishing Group, 2002. – 300 p.
12. World Report to the Nation "Great Public Schools for every students by 2020" April 2009 [Electronic resource]. – URL : <http://www.nea.org/home/1709.html>.

Chernyakova A. V.

STRATEGIES OF FORMING OF SOCIALLY SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF REFORMATION OF SECONDARY SCHOOL OF THE USA

The article is devoted to the analysis of strategies of forming of socially safe educational environment in the context of reformation of secondary school of the USA.

Keywords: *secondary school of the USA, favourable educational environment, socially safe educational environment, reformation, school violence, organizational and pedagogical bases, violence prevention and intervention.*

Стаття надійшла до редакції 03.11.2013 р.

